

วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้าน
ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย บ้านปราสาทเยอ
ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ
Culture of Healthcare Using Local Wisdom in Traditional
Medicine of Thai Kui Ethnic Group in Banprasat Yoe, Prasat
Yoe Sub – District, Praibung District, Sisaket Province

ณภัค วุฒิวรรณศา¹

Napark Wootvatansa

¹สาขานิติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์
Faculty of Humanities and Social Sciences, Surin Rajabhat University

อุษา กลมพันธ์²

U-sa Klompun

²ดร., สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากุมิภาค คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

Dr., Faculty of Humanities and Social Sciences, Surin Rajabhat University

ได้รับบทความ: 13 พฤษภาคม 2563
ปรับปรุงแก้ไข: 11 มิถุนายน 2563
ตอบรับตีพิมพ์: 12 มิถุนายน 2563

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย บ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย ในบ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจด้วยแนวทางการวิจัยเชิง

คุณภาพ เป็นการศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม และสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ศึกษาคือ บ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ กลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน พระสงฆ์ จำนวน 2 รูป หมอพื้นบ้าน จำนวน 2 คน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 10 คน

วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย บ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ ได้รับการถ่ายทอดมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์เยอเป็นการหล่อหลอมจากรุ่นสู่รุ่น ในเรื่องของอาหารนั้นมีความหลากหลายในวัตถุดิบทางธรรมชาติตามฤดูกาล เมนูอาหารที่ถือว่า “อาหารเป็นยา” จะมีพืชผักตามธรรมชาติและตามฤดูกาลเป็นส่วนประกอบพื้นฐานเพื่อใช้ในการประกอบอาหาร และยังมีพืชที่เป็นสมุนไพรซึ่งนำมาเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหาร เช่น ขิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ซึ่งพืชเหล่านี้มีสรรพคุณทั้งในด้านให้คุณค่าทางสารอาหารแล้ว ยังช่วยในการช่วยดูแลรักษาสุขภาพ หากเป็นเนื้อสัตว์จะเป็นปลาซึ่งหาได้จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติในท้องถิ่น วิถีวัฒนธรรมที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ คือการเคารพไหว้ผีบรรพบุรุษของตน และมีหมอเมืองเป็นผู้คอยดูแลลูกบ้านในชุมชน ชาวเยอมีความเชื่อในเรื่องของความเจ็บป่วยว่าเป็นการกระทำของภูตผีและวิญญาณ จึงต้องประกอบพิธีกรรมเช่นผี และมีการรำผีสะเอง เพื่อสร้างความพึงพอใจให้ภูตผี ผู้ประกอบพิธีเรียกว่า ผีหมอ กลุ่มชาติพันธุ์เยอมีวิธีการรักษาสุขภาพโดยใช้วิธีการแพทย์พื้นบ้านในการรักษาโดยใช้ยาสมุนไพรในการดูแลรักษาสุขภาพ

คำสำคัญ: วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพ, ภูมิปัญญาท้องถิ่น, การแพทย์พื้นบ้าน, กลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย

Abstract

The research of “Culture of Healthcare Using Local Wisdom in Traditional Medicine of Thai Kui Ethnic Group in Banprasat Yoe, Prasat Yoe Sub – District, Praibung District, Sisaket Province” is a qualitative research to study the culture of health care by using local wisdom in Traditional medicine of Thai Kui ethnic groups in Banprasat Yoe, Prasat Yoe Sub – District, Praibung District, Sisaket Province. The researchers conducted the survey with a guideline of qualitative research approach in the field study with the participatory and non-participatory observation methods with the informal interviews and in-depth interviews. The researchers chose the area of study which is Banprasat Yoe, Prasat Yoe Sub – District , Praibung District, Sisaket Province. The informational group consists of the community leaders in number of 2 person, the monk local healers in number of 2 person and the peoples who live in the community in number of 10 person.

The culture of health care using local wisdom in folk medicine of Thai Kui ethnic groups. Ban prasat Yoe, Prasat Yoe Sub – District, Praibung District, Sisaket Province has been inherited for a long time from the ancestors until present. The culture and wisdom of the Yer ethnic group was forged from generation to generation. In subject of food, there are the varieties of seasonal natural ingredients. The food menu that is considered as "food is medicine". There are natural and seasonal vegetables as basic components for cooking. There are also the plants that are herbs which are used as ingredients in cooking, such as ginger, galangal, lemongrass,

kaffir lime leaves. These plants have properties in terms of providing nutrients and also helping to maintain health. In case of meats, there would be the fish that can be found in the natural local water sources. The way of culture that center of the minds of the Yer ethnic group is to pay respect to their ancestors and having a city doctor to take care of the people in the community. Yer peoples believed that the illness was an act of spirits and soul. Therefore, they must perform a ghost ritual and Saaeng dance. In order to, satisfy the phantoms. The ceremonies are called Pemor. Yer ethnic groups have the health remedies using folk medicine methods to treat by using herbal medicine to maintain health.

Keywords: Culture of Healthcare, Local Wisdom, Traditional Medicine, Thai Kui Yoe Ethnic Group

บทนำ

ในช่วงศตวรรษที่ 20-21 สภาพปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นกับพลเมืองโลก สะท้อนให้เห็นถึงความผิดพลาดของมโนทัศน์และนโยบายสุขภาพที่ผ่านมามากจนข้อจำกัดของแนวความคิดด้านสุขภาพและการปฏิบัติการระดับพื้นที่ ที่ก่อให้เกิดความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงบริการสุขภาพที่มีคุณภาพของคนบางกลุ่มในสังคม ซึ่งมีมูลเหตุปัจจัยมาจากข้อจำกัดของระบบสุขภาพ ตั้งแต่หลักสูตรจนถึงองค์ความรู้และการปฏิบัติการเพื่อดูแลรักษาสุขภาพของบุคคลที่วางอยู่บนความไม่รู้และการขาดความเข้าใจในปัจจัยด้านวัฒนธรรม ได้แก่ วิถีชีวิต พฤติกรรม สุขภาพ และระบบความเชื่อ (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2558, น. 18)

การแพทย์พื้นบ้านมีลักษณะที่เป็นวิถีปฏิบัติด้านการดูแลสุขภาพและการรักษาโรคในท้องถิ่นของกลุ่มชนเผ่าตนเอง โดยมีวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ ในแต่ละมิติจะให้ผลในมุมมองของคุณค่าและสุนทรียศาสตร์ ในหลายประเทศทั่วโลกต่างก็มีระบบการแพทย์พื้นเมืองเป็นของตนเองเช่นเดียวกันกับการแพทย์พื้นบ้านแผนไทยที่มีความโดดเด่นและมีชื่อเสียงมาก โดยเฉพาะการนวดแผนไทย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการแพทย์ทางเลือกจึงได้ให้ความหมายของการแพทย์พื้นบ้านไทย (Thai Indigenous Medicine) ไว้หมายถึงการดูแลสุขภาพกันภายในชุมชนแบบดั้งเดิมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรเป็นที่ยอมรับของชุมชนตนเอง

การแพทย์พื้นบ้านในอดีตเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ก่อให้เกิดความสัมพันธ์แบบแน่นอ้อยางลงตัวระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เพราะทุกยุคทุกสมัยมนุษย์จะต้องพึ่งพาธรรมชาติในการดำเนินชีวิต แต่ปัจจุบันมนุษย์กลับข่มขืนธรรมชาติ ทำลายทรัพยากรที่เอื้อประโยชน์ต่อมนุษย์ในหลากหลายด้าน รวมถึงการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรที่เป็นเภสัชวัตถุให้มนุษย์ได้นำไปใช้เมื่อยามเจ็บป่วย โดยขาดการอนุรักษ์หรือการปลูกทดแทนทำให้ระบบการรักษาโรคแบบพื้นบ้านต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับสภาพสังคมปัจจุบัน

การแพทย์พื้นบ้านของคนอีสานจึงมีความผูกพันกับการใช้พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของการรักษาโรค เช่น การรำผีฟ้า เป็นพิธีกรรมที่ทำเพื่อรักษาโรคนัยใช้เจ็บโดยคนทรงหรือหมอรัมผีฟ้าจะเป็นผู้ทำการรักษา เนื่องจากอาการของโรคบางโรคไม่สามารถบอกได้ว่าคนไข้ป่วยหรือโรคอะไรชาวอีสานแทบทุกหมู่บ้านยังคงศรัทธาต่อระบบวิธีการรักษาที่มาจากปัจจุบัน (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, 2541, น. 126 – 127) หมอรัมผีฟ้าเป็นการรักษาโรคโดยพึ่งพาทางไสยศาสตร์ ชาวอีสานมีความเชื่อว่าการรำผีฟ้าจะช่วยรักษา

โรคที่เกิดจากการกระทำของผี วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพเป็นศาสตร์การดูแลสุขภาพ ด้านความเชื่อ ความศรัทธา และทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

ระบบการดูแลสุขภาพของชุมชนมีพื้นฐานมาจากการทำความเข้าใจใน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามสภาพ บางชุมชนก็อาจจะมีทรัพยากรที่เป็น พืชสมุนไพรมากมาย แต่อีกบางชุมชนก็ไม่อาจพบเห็นได้โดยเฉพาะสังคมเมืองที่แวดล้อม ไปด้วยป่าคอนกรีตและมลภาวะที่เป็นพิษทำให้การดูแลสุขภาพมีความแตกต่างกันอย่าง ชัดเจน สังคมชนบทมีการดำรงชีวิตที่แตกต่างจากชุมชนเมือง หากจะสร้างให้ชุมชน มีศักยภาพจะต้องทำความเข้าใจในมิติของชุมชนและมิติของสุขภาพแล้วนำมาเชื่อมโยง เพื่อหาข้อศักยภาพจะต้องทำความเข้าใจในมิติของชุมชนและมิติของสุขภาพแล้วนำมา เชื่อมโยงเพื่อหาข้อค้นพบจากภูมิปัญญาในท้องถิ่นเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้เกิดขึ้น ภายใน วัตถุประสงค์หลักเพื่อทำความเข้าใจชุมชน หรือหมู่บ้านที่จะพัฒนาความเข้าใจ อย่างถ่องแท้จะเป็นประโยชน์ต่อการระดมความคิดเพื่อช่วยในการพัฒนาหมู่บ้านและ เพื่อศึกษากลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์ พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย เยอ ในบ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพร่บึง จ.ศรีสะเกษ

วิธีการดำเนินวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย ในบ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพร่บึง จังหวัดศรีสะเกษ ผู้วิจัยดำเนินการสำรวจด้วยแนวทางการวิจัยเชิงคุณภาพ เป็น

การศึกษาภาคสนาม โดยใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกในเรื่องวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้าน การเลือกพื้นที่ศึกษาในครั้งนี้ เป็นการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) โดยเลือกชุมชนที่ยังมีลักษณะทางชาติพันธุ์ที่ใช้ภาษาญายเป็นภาษาพูด ซึ่งเป็นภาษาในตระกูลออสโตรเอเชียติก ผู้วิจัยจึงเลือกพื้นที่ศึกษาคือ บ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ ประชากรส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ญายเยอ มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงรักษาวัฒนธรรม ประเพณีและคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างกลุ่มผู้ให้ข้อมูลประกอบไปด้วย ผู้นำชุมชน จำนวน 2 คน พระสงฆ์ จำนวน 2 รูปหมอยาพื้นบ้าน จำนวน 2 คน และประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชน จำนวน 10 คน

การเก็บข้อมูล ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งมีโครงสร้างเกี่ยวกับวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย ญายเยอ ในอีสานตอนล่าง ได้ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพจากเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการออกภาคสนาม ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมถึงการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ วิธีการเก็บข้อมูลในการทำวิจัยครั้งนี้ มีดังต่อไปนี้

1. การศึกษาจากเอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง หนังสือที่เกี่ยวข้อง บทความและเอกสารต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัย เพื่อนำข้อมูลมาศึกษาวิเคราะห์ และสังเคราะห์

2. การเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้เทคนิคดังนี้

2.1 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม (Participatory observation and Non-participatory observation) โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้าน ในการเก็บข้อมูลแต่ละครั้งผู้วิจัยจะเข้าไปสร้างความคุ้นเคยกับผู้ให้ข้อมูล ผู้ใกล้ชิดผู้ให้ข้อมูล

รวมถึงผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูล ผู้ใกล้ชิดผู้ให้ข้อมูล รวมถึงผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนเกิดความไว้วางใจในตัวผู้วิจัย และทำให้ได้ข้อมูลที่เป็นจริงและเข้าถึงข้อมูลได้มากที่สุด

2.2 การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ (Informal interview) เป็นการพูดคุยสนทนากับผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนในพื้นที่บ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จังหวัดศรีสะเกษ เช่น บริษัทในชุมชน ประวัติความเป็นมาของหมู่บ้าน ความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมในชุมชน รวมถึงวิธีการดูแลสุขภาพด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.3 การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) เป็นวิธีการหลักอีกวิธีการหนึ่งที่ผู้วิจัยที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ในพื้นที่การศึกษาในประเทศไทย การเลือกวิธีเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นวิธีที่จะทำให้ผู้วิจัยได้ข้อมูลที่ละเอียดและเป็นจริงมากกว่าวิธีอื่น ในการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง คือ ผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพรบึง จ.ศรีสะเกษ ในเรื่องวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านการแพทย์พื้นบ้าน ในขณะที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยต้องสังเกตสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ บริเวณบ้านและชุมชนไปพร้อม ๆ กันด้วย

ผลการวิจัย

กลุ่มชาติพันธุ์เยอเป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนาน มีตำนานและเรื่องเล่าว่ากลุ่มคนเหล่านี้มีการเดินทางและย้ายถิ่นฐานหลายต่อหลายครั้ง เนื่องจากประสบปัญหาต่าง ๆ ทั้งด้านการเมือง ภัยธรรมชาติ โรคระบาด และการแสวงหาที่ทำกิน ปัจจุบันพบกลุ่มชาติพันธุ์เยอจำนวนหนึ่งอาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยเฉพาะบริเวณจังหวัดศรีสะเกษ ในขณะที่เดียวกันกลุ่มชาติพันธุ์เยอสามารถปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของตนเองตามสภาพแวดล้อมได้ง่าย แต่ยังพบเอกลักษณ์ของ

กลุ่มชาติพันธุ์เยอที่ยังคงอยู่ เช่น การเล่าเรื่องเพื่อถ่ายทอดเหตุการณ์ในอดีตจากรุ่นสู่รุ่น ในรูปแบบของตำนานหรือนิทาน นอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเหตุการณ์นั้น ๆ ยังแสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวเยอที่สอดแทรกในตำนานหรือนิทานอีกด้วย ตลอดจนความรักสามัคคีกลมเกลียวกันในกลุ่มชาวเยอที่มักจะทำอะไรตามกันเป็นกลุ่ม (สมหมาย ชินนาค, 2561, น. 37)

ตำนานของชาวไทย กูย เยอ ในจังหวัดศรีสะเกษ เริ่มต้นที่พญาทตะศิลาเป็นหัวหน้าคนเผ่าเยออพยพมาโดยทางเรือมาตั้งเมืองคงโคกหรือเมืองคงปัจจุบันนี้ ซึ่งตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำมูลซึ่งอุดมสมบูรณ์ด้วยสัตว์น้ำและเป็นเส้นทางการคมนาคมในการติดต่อค้าขาย มูลเหตุของการตั้งชื่อเมืองอาจมาจากการที่พื้นที่เหล่านี้อาจมีป่ามะม่วงมาก่อนแล้วหรือมีการปลูกต้นไม้ผล เช่น ขนุน มะม่วง มะพร้าว มะนาว ฯลฯ ผลไม้ที่ปลูกง่ายและให้ผลเร็ว คือ มะม่วง มะม่วงภาษาเยอเรียกว่า เยาะค็อง หรือ เยาะก็อง ต้นมะม่วงที่มีอยู่จำนวนมากจึงเรียกเมืองตนว่า เมืองเยาะค็อง และเพี้ยนเป็นเมืองคง เมืองคง ในที่สุดปัจจุบันมีรูปปั้นพญาทตะศิลาที่บึงคงโคก บ้านหลุมโมก อำเภอราชไศล จังหวัดศรีสะเกษ เป็นที่เคารพของชาวเยอและมีการบวงสรวงในวันเพ็ญเดือนสามทุกปี

ชาวไทย กูย เยอ เป็นชาวพื้นเมืองกลุ่มหนึ่งที่จัดอยู่ในกลุ่มภาษามอญ-เขมร เรียกตนเองว่า กูย หรือ กวย มีความหมายว่า คน หากจัดกลุ่มแล้วชาวเยอจัดอยู่ในกลุ่มของชาวกูย มีภาษาพูดภาษาเดียวกัน ซึ่งมีเพียงบางคำเท่านั้นที่แตกต่างกัน จุดเด่นของชาวเยอ คือ ความเหนียวแน่นในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมทางภาษาของกลุ่มชนไว้เป็นอย่างดี ในหมู่บ้านชาวเยอทุกหมู่บ้านจะพูดภาษาเยอ

ปัจจุบันบ้านปราสาทเยอ ตั้งอยู่เป็นชุมชนหมู่ที่ 1 บ้านปราสาทเยอเหนือ หมู่ที่ 2 บ้านปราสาทเยอใต้ เป็นหมู่บ้าน 2 หมู่ ใน 11 หมู่บ้านของตำบลปราสาทเยอ (อันได้แก่ หมู่ 3 บ้านประอาจใต้ หมู่ 4 บ้านหนองพัง หมู่ 5 บ้านตรียะ หมู่ 6 บ้านกันตรึม หมู่ 7 บ้านคูสีแจใต้ หมู่ 8 บ้านคูสีแจเหนือ หมู่ 9 บ้านพิทักษ์ หมู่ 10 บ้านปราสาทเยอตะวันตก

และหมู่ที่ 11 บ้านปรอองเหนือ) มีปราสาทหินอายุประมาณ 900 ปี ภาษาที่ใช้สื่อสารได้แก่ ภาษาเยอ ประเพณีที่นับถือ ได้แก่ การรำผีฟ้า (ภาษาเยอเรียกว่าผีจะเอง) และพิธีกรรมเช่นไหว้บูชา ซึ่งเพิ่มเติมจากบุญประเพณีที่วัดจัดให้ตามประเพณี 12 เดือน อาชีพหลักของประชาชน คือ การทำเกษตร การทอผ้า ปลูกพืชผักสวนครัว ต้มเหล้าแบบโบราณ จับปลา ทำปลาร้า ฯลฯ

วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย เยอ ในบ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพร่บึง จังหวัดศรีสะเกษ

วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพ เป็นการเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์สุขภาพจากแบบแยกส่วนและลดส่วน มาเป็นกระบวนการทัศน์สุขภาพ แบบองค์รวม นำมาสู่การบูรณาการทั้งองค์ความรู้ ทรัพยากร และความร่วมมือจากภาคีที่เกี่ยวข้องโดยมองระบบสุขภาพทั้งระบบ ซึ่งเกี่ยวข้องกับวิถีการดำเนินชีวิตของบุคคล ครอบครัว สังคมและวัฒนธรรมที่ครอบคลุมทุกมิติของสุขภาวะของบุคคลตั้งแต่เกิดจนตาย แนวคิดเรื่องวัฒนธรรม (Culture) ที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ช่วยเติมเต็มช่องว่างขององค์ความรู้ของระบบการแพทย์แบบชีวกลไกที่ละเลยมิติอื่น ๆ ที่นอกเหนือไปจากแนวคิดทฤษฎีเชื้อโรค วัฒนธรรมตามนัยนี้ มิได้จำกัดอยู่เพียงวัฒนธรรมดั้งเดิม (Traditional Culture) อาทิตความเชื่อ ประเพณี หรือพิธีกรรม ที่ส่งผลกระทบต่อหรือมีความสัมพันธ์กับสุขภาพของบุคคล กลุ่ม และชุมชนเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงวัฒนธรรมองค์กร (Organizational Culture) และวัฒนธรรมของสังคมหรือชุมชนหนึ่ง ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับสุขภาพของคนในสังคมในภาพรวมด้วย ดังนั้นการสร้างสรรค์และส่งเสริมสุขภาพของประชาชนให้ดีขึ้นจึงมีปัจจัยกำหนดทางวัฒนธรรม (Cultural Determinant Factors) และมีผู้แสดงทางสังคม องค์กรตลอดจนหน่วยงานทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนจำนวนมากเข้ามาเกี่ยวข้อง (พัชรินทร์ สิริสุนทร, 2560, น. 12)

กลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย เยอ ในบ้านปราสาทเยอ ต.ปราสาทเยอ อ.ไพร่ปึง จังหวัดศรีสะเกษ มีวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านในการดูแล รักษาสุขภาพตนเอง โดยใช้หลักการแพทย์พื้นบ้านในการดูแลสุขภาพกันภายในชุมชนแบบดั้งเดิมจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับความเชื่อ พิธีกรรม วัฒนธรรม ประเพณี และทรัพยากรเป็นที่ยอมรับของชุมชนตนเอง พฤติกรรมสุขภาพและระบบความเชื่อ การแพทย์พื้นบ้านมีลักษณะที่เป็นวิถีปฏิบัติด้านการดูแลสุขภาพและการรักษาโรคในท้องถิ่นของกลุ่มชนเผ่าตนเอง โดยมีวัฒนธรรมเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ สังคม และธรรมชาติ และยังนำภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ในการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน มีทั้งลักษณะเป็นนามธรรม เช่น คติความเชื่อ ค่านิยม และลักษณะที่เป็นรูปธรรม เช่น การปลูกบ้าน เครื่องมือประกอบอาชีพ สิ่งที่เกิดขึ้นขึ้นในท้องถิ่น โดยสิ่งเหล่านี้เกิดจากการสังเกต เรียนรู้ สัมผัส สืบทอด เลือกรสและปรับปรุง จนสามารถดำรงชีวิตได้อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ภูมิปัญญาเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กับชุมชน ชุมชน และเป็นรากฐานที่สำคัญยิ่งต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนทุกสังคม

วัฒนธรรมและภูมิปัญญา อาหารชาติพันธุ์ “อาหารเป็นยา”

วัฒนธรรม คือ รูปแบบของกิจกรรมมนุษย์และโครงสร้างเชิงสัญลักษณ์ที่ทำให้กิจกรรมนั้นเด่นชัดและมีความสำคัญ วิธีการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นพฤติกรรมและสิ่งที่คนในหมู่ผลิตสร้างขึ้นด้วยการเรียนรู้จากกันและกัน และร่วมใช้ชีวิตอยู่ในหมู่พวกของตน ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามยุคสมัย และความเหมาะสม แต่ถ้าเป็นในวิชาหน้าที่พลเมือง จะแปลว่า สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญองงาม และสืบต่อกันมา

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิตอยู่ในพื้นที่นั้น ๆ โดยใช้สติปัญญาสั่งสมความรู้อย่างแพร่หลาย ผสมผสานความกลมกลืนระหว่างศาสนา สภาพภูมิอากาศ สภาพแวดล้อมการประกอบอาชีพ และกระบวนการเหล่านี้มาจนหลาย

ชีวิตคนซึ่งจะเป็นวิถีการดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นเกิดจากการเรียนรู้และสั่งสมประสบการณ์เป็นระยะเวลายาวนาน โดยอาศัยภูมิปัญญาที่มีอยู่มาใช้ในการตั้งถิ่นฐาน การประกอบอาชีพ การปรับตัว และแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต จนเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติและสังคม

ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน สิ่งที่กลุ่มชาติพันธุ์เยอเมกพันคือวิถีชีวิตกับอาหารที่ได้จากธรรมชาติตามฤดูกาล ได้แก่ หน่อไม้ เห็ด และพืชผักที่เกิดตามธรรมชาติ รวมถึงสัตว์ที่อยู่ตามธรรมชาติ

กลุ่มชาติพันธุ์เยอมีความผูกพันกับอาหารตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีภูมิปัญญาด้าน "อาหารเป็นยา" ซึ่งเชื่อว่าอาหารที่รับประทานเข้าไปนั้นส่งผลต่อสุขภาพ จึงมีวิถีวัฒนธรรมด้านอาหารที่ค่อนข้างโดดเด่นและมีความพิถีพิถันด้านวัตถุดิบที่นำมาประกอบอาหาร ได้แก่ เนื้อสัตว์ต่าง ๆ พืชผักต่าง ๆ นอกจากนั้นแล้วยังมีสูตรอาหารบางอย่างที่กลายเป็นวัฒนธรรมร่วมกับอาหารในกลุ่มชาติพันธุ์

เมนูอาหารที่ถือว่า "อาหารเป็นยา" จะมีพืชผักตามธรรมชาติและตามฤดูกาลเป็นส่วนประกอบพื้นฐานเพื่อใช้ในการประกอบอาหาร และยังมีพืชที่เป็นสมุนไพรซึ่งนำมาเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหาร เช่น ขิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ซึ่งพืชเหล่านี้มีสรรพคุณทั้งในด้านให้คุณค่าทางสารอาหารแล้ว ยังช่วยในการช่วยดูแลรักษาสุขภาพ นอกจากนี้ยังมีพืชผักชนิดต่าง ๆ ที่หาได้จากท้องถิ่น นำมาปรุงกับเนื้อสัตว์ที่หาได้จากท้องถิ่นเช่นกัน นำมาประกอบเป็นอาหารเพื่อใช้ในการบริโภคในชีวิตประจำวัน พืชผักชนิดต่าง ๆ ที่หาได้จากธรรมชาติ รวมทั้งเนื้อสัตว์ มีคุณสมบัติทางยาช่วยในการป้องกันและรักษาโรค อาหารของกลุ่มชาติพันธุ์เยอมักจะมีน้ำพริกรับประทานร่วมกับผักสดและผักลวกตามฤดูกาลเป็นเมนูประจำเกือบทุกมื้อ ส่วนประกอบสำคัญของอาหาร เพื่อสุขภาพ หากเป็นเนื้อสัตว์จะเป็นปลาซึ่งหาได้จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติในท้องถิ่น ในส่วนของพืชผักที่รับประทานเป็นประจำ เช่น ใบแมงลัก ใบกะเพรา ผักขม แยม พริก หอม

กระเทียม ขิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ผักเหล่านี้มีสรรพคุณเป็นยาช่วยขับลม จุกเสียด แน่นท้อง ผักตำลึง ผักกะเฉด ช่วยบำรุงสายตา ป้องกันตาอักเสบ เห็ด หน่อไม้ น้ำใบย่านาง มีสารต่อต้านอนุมูลอิสระ ช่วยชะลอการเกิดริ้วรอย ชี้เหล็ก ช่วยในเรื่องระบบขับถ่าย นอนหลับสบาย กระจาย มีสรรพคุณบำรุงเส้นเอ็น และช่วยปรับสมดุลของร่างกายให้เป็นปกติ

ความเชื่อด้านสุขภาพ

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริง หรือมีการดำรงอยู่จริง โดยอาศัยประสบการณ์ตรง

ความเชื่อด้านสุขภาพ หมายถึง การยอมรับสิ่งหนึ่งสิ่งใดด้านสุขภาพมีความเชื่อในเรื่องความเจ็บป่วยว่าเป็นการกระทำของภูตผีและวิญญาณ จึงต้องประกอบพิธีกรรมเช่นผี

วิถีวัฒนธรรมที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ คือ การเคารพไหว้ผีบรรพบุรุษของตน และมีหมอเมืองเป็นผู้คอยดูแลลูกบ้านในชุมชน ชาวเยอมีความเชื่อในเรื่องของความเจ็บป่วยว่าเป็นการกระทำของภูตผีและวิญญาณ จึงต้องประกอบพิธีกรรมเช่นผี และมีการรำผีสะเอง เพื่อสร้างความพึงพอใจให้ภูตผี ผู้ประกอบพิธีเรียกว่า ผีมือ ซึ่งทุกหน้าที่เป็นร่างทรง เครื่องดนตรีที่ใช้ประกอบในพิธีกรรม คือ แคน ผู้ชายมีหน้าที่เป่าแคน ผู้หญิงมีหน้าที่ในการเซ่น บวงสรวง เครื่องเซ่น บวงสรวง ได้แก่ ดอกไม้ ธูปเทียน และเหล้า เป็นต้น การประกอบพิธีรำผีสะเองนั้น จะรำเป็นวงกลมต่อเนื่องกัน

ภาพที่ 1 อุษา กลมพันธ์. (2556, พฤษภาคม 24). พิธีกรรมรำผีสะเอง[ถ่ายภาพ]

เป็นพิธีกรรมรำสะเอง ซึ่งประกอบพิธีตามความเชื่อเวลาที่มีคนในหมู่บ้านป่วยโดยไม่ทราบสาเหตุ ซึ่งชาวเยอมีความเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของภูตผี จึงประกอบพิธีกรรมรำสะเองเพื่อให้ภูตผีพึงพอใจ ก่อนรำจะมีพิธีเช่น บวงสรวง ซึ่งเครื่องเช่น บวงสรวงประกอบด้วยดอกไม้ ฐูปเทียน และเหล้า จากนั้นจะทำพิธีรำสะเอง โดยมีการเข้าทรง ผู้รำคนใดที่เข้าทรงไม่ได้จะมีการตีหม้อ เพื่อให้เคลิ้มและก็จะเข้าทรงในที่สุด การรำสะเองจะรำเป็นวงกลมอย่างต่อเนื่อง และมีการใส่ดอกไม้ในช่วงท้าย (อุษากมลพันธ์, 2557, น. 253)

จุดเด่นของชาวไทย กูย เยอ คือ ความเหนียวแน่นในการรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมทางภาษาของกลุ่ม วัฒนธรรมและประเพณีของชาวเยอ มีความเชื่อและปฏิบัติตามประเพณีฮีตสิบสองคองสิบสี่ และประเพณีต่าง ๆ ที่สำคัญ ได้แก่ การเซ่นไหว้ปู่ตาและทำบุญข้าวจีในเดือนกุมภาพันธ์ ทำบุญฟังเทศน์มหาชาติในเดือนมีนาคม บุญบั้งไฟเดือนพฤษภาคม ทำบุญวันเข้าพรรษาและทำบุญสลากภัตในเดือนกรกฎาคม ทำบุญออกพรรษาในเดือนกันยายน ทำบุญกฐินในเดือนพฤศจิกายน ส่วนการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษจะทำได้ในเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน และประเพณีบูชาผีฟ้า ผีแถนทำในเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน เช่นกัน

การแพทย์พื้นบ้าน

การแพทย์พื้นบ้าน คือ การดูแลสุขภาพโรคอย่างโบราณ และการรักษาโรคตามวัฒนธรรมของกลุ่มชนต่าง ๆ ที่มีมาก่อนที่จะมีการนำวิทยาศาสตร์มาประยุกต์ใช้ในทางสาธารณสุข

กลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย เยอ มีวิธีการรักษาสุขภาพโดยใช้วิธีการแพทย์พื้นบ้านในการรักษา ดูแลสุขภาพในเบื้องต้น เช่น เมื่อมีอาการเจ็บปวดกล้ามเนื้อจากการทำไร่ทำนา กลุ่มชาติพันธุ์เยอจะใช้สมุนไพร คือ กระจายตำมาตองกับเหล้าขาวประมาณ 7 วัน แล้ว

ดื่มก่อนรับประทานอาหารเย็นครั้งละ 1 แก้วเป็ก หรือประมาณ 30 ซีซี ซึ่งเหล้าดองยามีสรรพคุณช่วยในการคลายเส้น คลายอาการเจ็บปวดกล้ามเนื้อเนื่องจากการทำงาน ช่วยให้เลือดลมไหลเวียนดี นอนหลับสบาย และช่วยเจริญอาหารดั่งคำสัมภาษณ์ของนาย ก (นามสมมติ) กล่าวว่

“ช่วงฤดูทำนา เช่น หว่านข้าว เกี่ยวข้าว จะมีอาการปวดหลัง หลังแข็ง กลับบ้านก็มาดื่มเหล้าดองยาระชายด่ำที่ดองไว้ที่บ้านสักเป็กก็จะคลายเส้น แล้วค่อยกินข้าว ช่วยให้กินข้าวได้เยอะด้วย” (นาย ก นามสมมติ . 2556 พฤศจิกายน 17)

นอกจากเหล้าดองกระชายแล้ว ยังมีสมุนไพรอื่น ๆ ที่นำมาดื่มดื่ม เช่น มะรุม โดยนำเมล็ดแห้ง มาต้มดื่ม ซึ่งมีสรรพคุณรักษาโรคปวดข้อ โรคเก๊าท์ ทำให้นอนหลับสบาย และมีฤทธิ์อ่อน ๆ เป็นยาระบาย บอระเพ็ด ช่วยรักษาพิษไข้ แก้อ่อนใน บำรุงกำลัง ฆ่าพยาธิในท้อง รวงจืด มีสรรพคุณช่วยถอนพิษยาฆ่าแมลง ถอนพิษแอลกอฮอล์ พิษสำแดง อาการเมาค้าง บรรเทาผื่นจากการแพ้พิษและแมลง รวมทั้งแก้อ่อนในกระชายน้ำ

ภาพที่ 2 อุษา กลมพันธ์. (2562, พฤษภาคม 1). *เม็ดมะรุมแห้ง* [ถ่ายภาพ]

มีสรรพคุณรักษาโรคปวดข้อ โรคเก๊าท์ ทำให้นอนหลับสบาย และมีฤทธิ์อ่อน ๆ เป็นยาระบาย

ภาพที่ 3 อุษา กลมพันธ์. (2562, พฤษภาคม 1). *ปรเพ็ด*[ถ่ายภาพ]

มีสรรพคุณช่วยรักษาพิษไข้ แก้อ่อนใน บำรุงกำลัง ฆ่าพยาธิในท้อง

ภาพที่ 4 อุษา กลมพันธ์. (2562, ตุลาคม 18). *รางจืด*[ถ่ายภาพ]

มีสรรพคุณช่วยถอนพิษยาฆ่าแมลง ถอนพิษแอลกอฮอล์ พิษสำแดง
อาการเมาค้าง บรรเทาผื่นจากการแพ้พืชและแมลง รวมทั้งแก้อ่อนในกระหายน้ำ

อภิปรายผล

วัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านของ
กลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย บ้านปราสาทเขย ต.ปราสาทเขย อ.โพธิ์เรียง จังหวัดศรีสะเกษ ได้รับ
การถ่ายทอดมาเป็นเวลาช้านานตั้งแต่บรรพบุรุษถึงปัจจุบัน วัฒนธรรมและภูมิปัญญาของ

กลุ่มชาติพันธุ์เยอเป็นการหล่อหลอมจากรุ่นสู่รุ่น ในเรื่องของอาหารนั้นมีความหลากหลายในวัตถุดิบทางธรรมชาติตามฤดูกาล เมนูอาหารที่ถือว่า “อาหารเป็นยา” จะมีพืชผักตามธรรมชาติและตามฤดูกาลเป็นส่วนประกอบพื้นฐานเพื่อใช้ในการประกอบอาหาร และยังมีพืชที่เป็นสมุนไพรซึ่งนำมาเป็นส่วนประกอบในการปรุงอาหาร เช่น ชিং ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด ซึ่งพืชเหล่านี้มีสรรพคุณทั้งในด้านให้คุณค่าทางสารอาหารแล้ว ยังช่วยในการช่วยดูแลรักษาสุขภาพ หากเป็นเนื้อสัตว์จะเป็นปลาซึ่งหาได้จากแหล่งน้ำตามธรรมชาติในท้องถิ่น วิถีวัฒนธรรมที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของกลุ่มชาติพันธุ์เยอ คือ การเคารพไหว้ผีบรรพบุรุษของตน และมีหมอเมืองเป็นผู้คอยดูแลลูกบ้านในชุมชน ชาวเยอมีความเชื่อในเรื่องของความเจ็บป่วยว่าเป็นการกระทำของภูตผีและวิญญาณ จึงต้องประกอบพิธีกรรมเช่นผี และมีการรำผีสะเอง เพื่อสร้างความพึงพอใจให้ภูตผี ผู้ประกอบพิธีเรียกว่าผีมือ กลุ่มชาติพันธุ์ไทย กูย เยอ มีวิธีการรักษาสุขภาพโดยใช้วิธีการแพทย์พื้นบ้านในการรักษา โดยใช้ยาสมุนไพรในการดูแลรักษาสุขภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวัฒนธรรมการดูแลสุขภาพโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการแพทย์พื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

โกมาตร จึงเสถียรทรัพย์ และยงศักดิ์ ต้นติปิฎก. (2550). ระบบการแพทย์พื้นบ้านใน

ชนบทไทย: สุขภาพไทย วัฒนธรรมไทย. นนทบุรี : สำนักวิจัยสังคมและสุขภาพ.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา. (2541). วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ:

พิมพ์ลักษณ์.

พัชรินทร์ สิริสุนทร. (2558). ความรู้ อำนาจและสุขภาพจากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมหมาย ชินนาค. (2561). มรดกร่วมทางวัฒนธรรมภูมิภาคแม่น้ำโขง. อุบลราชธานี :

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. *วารสารวัฒนธรรม*, 58(1).

อุษา กลมพันธ์. (2557). เหล้ายาเพื่อสุขภาพของคนในกลุ่มชาติพันธุ์ออสโตรเอเชียติก.

วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มภูมิภาค บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

Author

Napark Wootvatansa

Faculty of Humanities and Social Sciences, Surin Rajabhat University

186 Moo 1 Surin-Prasat Rd., Muang Districts, Surin Province, Thailand

32000

E-mail: peeraya.envi@gmail.com

U-sa Klompun

Faculty of Humanities and Social Sciences, Surin Rajabhat University

186 Moo 1 Surin-Prasat Rd., Muang Districts, Surin Province, Thailand

32000

E-mail: Usa_tek@hotmail.com